

ACC. N:R M. 11087: /FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—SJUKDOMARS BOTANDE PÅ MÄNNISKOR OCH DJUR.
=====

I denna bygd, västra delen av Vissefjärda socken, har det inte länge varit lätt att få sina krämpor botade, dels därför att läkare saknades, dels därför att de allra flesta inte hade råd att fara till staden för att konsultera läkare eller lägga in sig på sjukhus. Det jag här kommer att skildra hänför sig mest till tiden omkring sekelskiftet men något av det sagda skall beröra även tiden dessförinnan, låt oss säga det sista kvartsseklet av 1800-talet.

Naturligtvis fanns samma sjukdomar förr som nu, fast man inte alltid visste benämning på dem. Lungsot, tbc, kallade man "lunghösta", och om det var något åt magen, t.ex. blindtarmsinflammation, så var det allt sammans "kolik".

Jag nämnde att man hade långt till läkare. För oss i denna bygd var det tills början av 1900-talet ingen närmare än "länsdoktorn", provinsialläkaren, som bodde i Söderåkra, dit vi hade 4-5 mil, och till Karlskrona var det lika lång väg. I början på 1900-talet kom den första läkaren hit till orten, nämligen O.F. Nyquist, vilken var bosatt i Emmaboda men som en

Fria uppt!

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

dag i veckan hade "möte" i Vissefjärda. Till Emmaboda hade vi 2 mil men till Vissefjärda bara en. Då det gällde tandläkare var det lika illa beställt, men sådan hade vi i vår hemby några år, och om detta skall jag tala närmare i fortsättningen. Till veterinär var det 5 mil, nämligen i Lyckeby invid Karlskrona. Som naturligt var for man inte till doktorn i onödan utan först då det inte gick att kurera med hjälp av hemmagjorda medel, och många, särskilt de allra fattigaste, måste helt enkelt ligga och dö i brist på omvårdnad. Hos några kunde man också höra, att de mistroddes doktorerna och hellre litade till kloka gummor och gubbar eller helt ignorerade all hjälp med den fatalistiska tron: "Om jag ska dö, så dör jag, hur man än gör, och ska jag leva, om det är så utsett, då går det bra ändå."

Om läkare saknades så hade man dock en barnmorska i socknen, och denna fick i fråga om förbindning av olycksfall samt då det gällde en del andra mindre svåra fall hjälpa och således inte bara biträda vid förlossningar. Ja, hon var inte med vid på långt när alla av dessa senare, då det i byarna fanns ganska händiga självlärda gummor, som man anlidade i stället. Och flera fanns bland kvinnorna, som inte anlidade någon alls,

ACC. N:R M. 11087:4FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sejouren. Bl. a. var min mor några gånger i Ronneby, och flera andra av bygummorna for dit någon gång. Särskilt var det värkbrutna människor, som sökte sig till Ronneby, och många blev också helt botade, så att brunnen var den tiden mycket berömd. Att reumatismen härjade så allmänt den tiden får väl tillskrivas de dragiga och kalla bostäderna samt den dåliga beklädnaden vintertiden. De hygieniska förhållandena för övrigt var för en mansålder sedan miserabla, och mathållningen lämnade ofta mycket övrigt att önska. Inte underligt sålunda att folk var mera sjuka förr, och dödsfallen särskilt i lunginflammation bland medelålders personer var talrika. Och att dödligheten bland spädbarn var stor förundrar inte, då det kryllade av ungar i stugorna, trasiga och svältfödda. Nästan alla barn i vår bygd förr hade "skervan", engelska sjukan, mer eller mindre illa. Krokiga ben, stor mage och dito huvud var känneteckan, som skvallrade tydligt om angrepp av denna sjukdom. Då var det att försöka få ungarna botade, och det var att uppsöka någon gumma, som hade ord om sig att kunna med kurerandet av skervan.

Då jag var barn, i slutet av 1800-talet, var det prästfrun i Långasjö, till vilken vi hade omkring en mil, som hade som biförtjänst att bota

engelska sjukan. Hon band om barnens handleder med band eller snöre, badade dem i saltvatten samt gjorde visst något mer också, fast det mesta var hokus pokus. De salta baden var väl nyttiga, det övriga gjorde väl inte mycket varken till eller ifrån. Prsätfrun hade emellertid god re-nom-mé och det var gott om små patienter året om. När hon sedan upphörde med sin "praktik" kom man att "söka" en annan gammal dam, en bondkvinna i Edemo, Ljuder, lite mer än en mil från mitt hem. Hon smorde med tjära samt räknade sockerbitar under något signeri. De flesta barn, som överlevde, blev med tiden bättre, tack vare eller kanske vi kan säga trots behandlingen av de kloka gummor-na. Knuten var att få skervan konstaterad på så tidigt stadium som möjligt, desto bättre chanser var det att få sjukan bort. De som var riktigt insatta i diagnostiken såg det på att barnens ögonkorn, d. v. s. den lilla detaljen i själva ögonnästet, saknade. Sjukdomen nämns nu knappast mera, och dess talrika förekomst förr i tiden sammanhänge med dålig och otillräcklig kost, frånvaron av grönsaker och frukt. De många flaskbarnen samt mödrarnas enformiga kost under gro-ses-sen. Faktum är att när levnadsförhållandena på landsbygden blev bättre, försvann också engelska sjukan som genom ett trollslag.

ACC. N:R M. 11087:6.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ofta förekom det förr att dibarnen eller flaskbarnen fick svåra hudutslag i ansiktet, något slags eksem, och detta "botades" på det lilla enkla sättet att en gumma, som kom och fick se den lille i vaggan spontant utan tillsägelse tog och spottade barnet i ansiktet.

Min mor berättade att det i hennes barndom - hon var född 1855 - förekom mycket ofta att personer, såväl barn som vuxna, hade skorv i huvudet. Man sökte inte läkare, och inga salvor av hemmagjord sort rädde med åkomman. Då satte man på "beckhättan" som en sista utväg. Den bestod av en mössa, i vilken man hade invändigt smort beck. Hättan trycktes ned på "delikventens" huvud samt fastnade naturligtvis i håret och skorven. Sen var det "bara" att rycka av hättan, varvid hår och skorv samt huvudsvål följde med! Det blev en regelrätt skappling. Från den dagen var skorven försvunne för alltid men också hårväxten, den mesta åtminstone. Jag såg för cirka 25 år sedan en medelålders man från Bleking, som sades ha haft beckhätta på sig som barn. "Kalle Knak", som han kallades, hade hjässan helt kal med ett och annat ulligt strå. Så det såg verkligen ut som om Kalle gått igenom den ovan omtalade kuren mot skorv.

Mot revormar i ansiktet brukade någon klok gumma "skriva" med en

ACC. N:R M. 11087:7.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

stoppnål eller en strumpsticka på dessa, varefter de ofelbart måste försvinna! Litet mumlande av besvärjelser samtidigt hörde till. I min hemby brukade en gumma, som hette Kajsa-Lena verkställa dessa hokuspokus, och jag minns att jag någon gång fick vara objektet. Likaså kunde hon slå bort "stolstöt", vagel, i ögonen.

När småbarnen ibland om morgonen hade ögonen igenklistrade av var brukade deras mödrar spruta di för att ungarna skulle kunna få upp ögonlocken. Likaså mjölkades di in i öronen, när småttingarna hade ont i öronen, t.ex. var eller öronsprång. Ja t.o.m. de äldre barnen kunde vid liknande åkommor få lite lindring av sin mor.

Det förekom då som nu att äldre människor fick starr, som här kallades "pärlan". Någon klok gubbe eller gumma försökte då få bort hinnan med att skrapa på en pärlemorknapp så att skrapet kom in i ögat. Genom att den ögonsjuke sedan blinkade med ögonlocken skulle pärlemorflisorna skava bort "pärlan".

Ovannämnda Kajsa-Lena anlätades ofta, då man fått ett "bråte", smolk i ögat. Hon tog därvid en stoppnål och rullade liksom opp ögonlocket på denna, "vände" ögat, som man sade. Då kom hon åt att få bort bråtet, om hon

ACC. N:R M. 11087:8.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

fick syn på det. Annars rekommenderade hon att man skulle trycka fingret mot den näsborre, som låg längst bort samt fräsa till några gånger hårt varvid bråtet skulle med tårvätskan komma in i näsborren från ögat.

Mot snuva smordes näsroten med värmd ren fårtalg, och om snuvan var mycket hård och torr, brukade vederbörande snusa sockersmulor. Det såg jag själv en gammal lam gumma göra. Sockret smälte i näsan samt åstadkom därigenom någon lindring.

Vid mycket envis huvudvärk såg jag användas vassa små enrisgrenar eller grankvistar, som lades mot pannan, varefter de hölls fast av en huvudduk.

Mot skrofler var bräken ett prövat medel, som gav resultat, åtminstone om det användes så: torr bräken plockades, varvid endast de mjukaste delarna av bladen togs. Dessa stoppades till fyllning i en madrass, och på denna skulle så den skrofulöse ligga i lång tid. Detta medel hade vår lärarinna, nu ännu levande, över 86-åriga fröken Norna Sjöstrand, Växjö, själv prövat och blivit botad. Hon är dotter till den berömde botanisten Sjöstrand, Torslunda, Öland, präst där. Så det var väl denne som hade utprovat medlet och botat sin dotter med detsamma.

ACC. N:R M.11087:9FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vid hosta användes också ren fårtalg, med vilken man smorde in hela bröstkorgen, även på ryggen. Mot förkylning i allmänhet, också snuva, insmorde man fotsulorna med sådan talg. Varm dryck till intagning mot hosta var ett universalmedel. Det kunde vara söt mjölk, i vilken koktes russin och bröstsocker eller vanligt socker eller honung. Malen kanel, ingefära eller peppar kunde blandas in för att få det hela starkt och bra. Hällde det barnen fick man utesluta det starka. Vuxna personer hällde gärna i ett par glas brännvin eller konjak. Manliga sjuklingar ville allra helst ha det senare som ingrediens. Många lunginflammationer sades ha botats just genom riklig intagning av de nämnda destillerade dryckerna. Spritvaror var i äldre tider bra för allting, trodde man, från lungsjukdomar till skoskav! Var förkylningen förknippad med håll, tog man och lade på havre, som värmts opp i en kaffebrännare samt tömts i små påsar. Dessa lades på "hållplatsen". Annars värmdes man en tallrik eller ett grytlock att appliceras på stället för hållet.

Tänderna var förr ett sorgligt kapitel, och tandvärk var då lika vanlig som den nu är sällsynt. Blev det ett hål i en tand och den värkte använde man alla tänkbara sätt att få bort värken. Var det ett stort hål

ACC. N:R M. 11087:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

t.ex. i en kindtand,lade man dit ett grovt saltkorn och bet ihop munnen
samt lät saliven rinna.Hjälpte inte detta,lades en pris snus in i en
bit tunt tyg,t.ex. av en tyllgardin,och den lilla påsen lades in i den
ihåliga tanden.Detta medel kunde förstås inte hjälpa manfolk,som bruka-
de snus som njutningsmedel.En bit av ingefära fick ofta tjänstgöra i
stället,en klump tobaksolja från rökipipan,så vida det inte var fråga om
en rökare,som hade tandvärk.Man tog en klunk brännvin i munnen och skval-
pade över tandnerven,eller smorde man den svullna kinden med salubrin
samt band om med en ylleduk.Var tanden så beskaffad,att den slutade
värka,om man tog en varm dryck i munnen,användes det,andra tänder upp-
hörde tillfälligt att värka,om kallt vatten togs i munnen så att det
kom i beröring med nerven.Tanddroppar kanske köptes på apoteket,när man
var i staden,men då alla familjemedlemmar den tiden ofta hade tandvärk,
räckte en liten flaska inte länge,utan det var att ta till ovanstående
billiga saker.Men när ingenting hjälpte längre,var man tvungen att gå
till någon som med tång eller nyckel avlägsnade den värkande tanden.Om
värken var långvarig,kunde man befara att det var "fisteln",och då kunde
det slå hål på yttersidan av kinden och vanställa ansiktet.Detta ville

ACC. N:R M.11087: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

man ju till varje pris undvika,men någon gång var man för sent ute,d.v.
s. dröjde för länge att gå till tandutdragaren. Hemma i vår by,Fåglasjö,
hade man det bekvämt,för där bodde en släkting till en dentist Widstedt,
och han hade fått en nyckel och en tång,med vilken han hjälpte folk att
få bort de värkande betarna.Karl Jonasson hette han och var bonde.Priset
för utdragningen var facilt,10 öre.När han dog övertog hans änka,Lisa,
tång och nyckel.När tanden utdrogs måste en person hålla i patientens
huvud bakifrån,så att det gick att få det fast,medan tanden drogs bort.
Lisa hade hållit i huvudet,när hennes man drog ut tänder,därefter hade
hon en lam syster,Kristina,till detta.Men så kom Lisas bror dentist
Elof Widstedt hem från Lindsborg i Kansas i USA,och han slog sig ner i
en liten stuga i sin hemby Fåglasjö samt stannade där något år.Och han
inte bara drog ut tänder utan plomberade samt gjorde löständer.Borren
grampade han som en spinnrock.Detta var i början av 1900-talet.Sedan
gifte han sig och flyttade till Linnefors inom Vissefjärda socken,där
han utövade samma slags praktik till omkring 1920.Efter den tiden fick
folk i Vissefjärda resa till närmaste stad för tandvård,på 1930-talet
blev det tandläkare i Emmaboda och för ett tiotal år sedan tandklinik

i Vissefjärda kyrkby, först genom Röda korskretsen och därefter genom södra Kalmar läns landsting. Och tandvård för skolbarnen har vi haft i omkring ett tiotal år. En utmärkt sak. Jag minns, då jag 1912 kom som lärare till skolan i Pellamåla, hur många, för att inte säga så gott som alla barnen mer eller mindre led av tandröta och tandvärk, hur de måste vara hemma från skolan på grund av tandvärk, hur de sedan kom till skolan med svullna kinder, en och annan med söndervärkt kind av fistel. Det är skillnad nu, då inga av eleverna vet vad tandvärk är, då alla är rena och sanerade i munnarna samt lyckliga och glada.

Den siste av tandutdragarna, som inte tillhörde tandläkarna, var en som hette Ljung samt bodde i byn Skeppetånga i Eringsboda socken, Blekinge. Då vi här bor inte långt därifrån, gick en del folk till Ljung för att dra ut skämda, värkande tänder, ja ända till 1930-talet. Sedan dess finns inga dylika kvacksalvare kvar utan folk går alltid till tandläkaren, den närmaste, och alla plomberar eller sätter in lösgommar, vilket gör att man nu sällan ser människor med maskätta tänder eller med luckor i tandraden. Därigenom blir de friska samt ser betydligt yngre ut än vad folk gjorde förr, då tandlöshet eller defekter i munnen var vanliga.

ACC. N:R M. 11087:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Genom utearbete, särskilt under höst och vår fick man ofta själv-
sprickor i händerna. Man skulle t.ex. strö naturlig gödsel, mest efter
hästar och får, och händerna frättes sönder förfärligt. Likaledes gjorde
de det när man plockade potatis på höstarna. Då var det att på kvällen,
när man tvättade sig, försöka bota sprickorna. Detta tillgick så att man
smälte varmt beck i sprickorna. Det gjorde förfärligt ont, men effektivt
var det, och så kom det inte smuts i såren, vilka småningom läktes. Blev
man "visten" om händerna och armarna genom att vara ute i väta osv., så
var det inte några välluktande salvor och krämer att smörja med, man tog
varm, egen urin och smorde på på kvällen, och om morgonen var det verkli-
gen betydligt bättre.

Då man var ute på arbete i skog och mark och rev hål på skinnet
eller skar sig, smorde man bara på varm urin samt band om en trasa. En
del lade efteråt på en pris snus. Vid stark blödning använde man spindel-
väv på såret samt "fnoksvamp", röksvamp. Jag minns min yngste bror hade
av en äldre kamrat fått ena fingret avhugget med vedyxan, så att finger-
stumpen ramlade av precis. Mor tog då en röksvamp och trädde in fingret
i den samt band om. Någon doktor besvärade man inte med en dylik sak.

ACC. N:R M. 11087:14

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det värsta var att röksvampssporerna fastnade i såret och läktes in i detta, så att mor hade väldigt schå att med smörjning med karbololja få bort dessa partiklar. Vid blödning lade man också på groblad, sommartid, samt band sedan om.

För att såret skulle läkas bättre, lades en plåsterlapp över. Det var ofta hemmakokt s.k. kådplåster, som ströks på en liten rund lapp och sedan bands om. Många gånger köptes plåster, tvålplåster hette det, på apoteket. Bondhustrun Kajsa-Lena intill vårt hem brukade ha balsaminsmörja att stryka på sår. ~~Den~~^{man} smörja gjorde hon av stjälkarna av balsaminer, som hon hade gott om i köksfönstret. De skars i bitar och nedlades i en liten flaska, där de så småning smälte till en vätska. Jägare brukade av grävlingsspäck smälta en smörja, som också brukades att gnida in sår med.

På sommaren, ja från tidig vår till in i oktober gick så gott som alla barn, ja också äldre personer, barfota. Man var glad att få lägga av de tunga träskorna, som ^{man} gått och slagit med hela året för övrigt, men då man sprang överallt i skog, på stubbåkrar osv, så hände det att tårna in- under närmast foten blev "halshuggna" som vi kallade det, d.v.s. fick svåra sprickor så att röda köttet tittade fram. För att bota detta band

ACC. N:R M. 11087:15

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

vi om en vit,alltså ofärgad,ulltråd,och därigenom försvann svedan och såret läktes.inte alls dumt,det var naturligtvis ullfettet,lanolinet, i ulltråden,som gjorde denna verkan,varförutom såren blev skyddade för smuts m.m.

Vid ont i magen tillgreps också sådana mediciner,som man hade tillgång på hemma.Sålunda var kummin ett ofta använt medel.Kumminen brändes,rostades i kaffebrännaren samt maldes på kaffekvarnen,varefter man åt den med tesked.Detta var särskilt använt mot kolik och väderspänning,och äldre moror,som led av "moderpassion",åt kummin våldeliga.Mot annan magvärk var även malört bra;man tog en gren och lät den dra i en kopp kokhett vatten.Manfolken tog gärna och satte kvistar av örten att dra i brännvin,varefter de tog sig en besk vid magbesvär.

Jag minns med fasa,hur man som barn hade mask i magen,spolmask,och den parasiten var allmän överallt i familjerna,där även de vuxna inte undgick att få i sig ägg avdessa snyltgäster.Även mycket små barn sades ha ont av mask,så att då de låg och sov spolmaskarna kröp upp i munnen.Men vanligast tog de den andra vägen och kom ut med avföringen.De var långa som "ålamaskar",och de förekom vid avgången i riktiga klungor.

ACC. N:R M. 11087:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Som botemedel hade man maskfrö för de äldre,vilket lades i mjölk samt koktes och blandades med socker.Den medicinen var osmaklig trots den var söt.Mindre barn lockades att ta s.k. maskkakor,där medlet var inkokt i socker till likhet med karameller.Det hjälpte till en tid men snart så blev vederbörande smittade igen,och så var det att tillgripa samma procedur. Masksjukdomen försvann sedermera av sig själv,när renligheten i bostäderna ökades och torde numera inte förekomma alls,mig veterligt. De som hade maskåkomman var bleka och magra,inte underligt för resten, ty vad de åt och hur mycket föda som blev förtärd,kom det mesta av näringem masken till godo.

Vid sensträckningar och vrickningar,som rätt ofta förekom både i fråga om barn som vuxna,barnen under sina lekar och de vuxna i arbetet,hade man billig"medicin":man tog helt enkelt och tvättade på människo-urin,helst sin egen naturligtvis.Eller doppade man en trasa i detta fluidum samt band om den om vristen eller handleden.Det blev våtvarmt omslag jämte ingredienserna i urinen,som åstadkom lindring till det bättre.Även förekom ofta ättikbaddning samt omslag med duk doppad i ättika.Sådan vätska förekom allmänt i husen,ty i synnerhet vid färsk mat såsom

ACC. N:R M. 11087:17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

sylta m.m. var det omtyckt krydda. Fick man bud till apoteket kanske man inköpte en liten flaska kamferliniment, men det var mera ovanligt, ty den kostade pengar, och helst ville man bli botad så billigt som möjligt, och gick det att bli bra genom att bruka urin som "smörja", så varför då köpa liniment eller använda ättika, som hörde till dagligt bröd d.v.s. till matingredienserna.

Det var rätt vanligt att folk fick sig någon bulnad, t.ex. i fingret genom att någon "speta", sticka, trängt in under nageln eller annanstans. Då blev fingret svullet, det "sprängde" i det, och för att få lindring doppades det sjuka fingret hastigt ned några gånger i rent, kokande vatten. För att få bulnaden att "mogna", d.v.s. bli gul, så att det gick att sticka hål och "rätet", varet, kramas ut, tuggade man ihop en deg av osaltat smör samt vetebröd. Någon gång om det var fråga om en större böld, "bälle", t.ex. i nacken, lades det på rågmjölsgröt och bands om så att denna höll sig över bölden. I vanliga fall klarade man sig på detta sätt, men blodförgiftning förekom också, och fanns det då ingen annan råd, för man skyndsamt till staden till läkare och fick bulnaden uppskuren. Det hände också att folk dog i blodförgiftning, då läkare ej anlätades eller

ACC. N:R M.11087:18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

patienten inte fort nog kom under behandling.Sådan förgiftning kunde komma om man barfota trampade på en rostig spik eller man fick smuts i ett öppet sår.Jag var väl tolv,tretton år,då jag fick blodförgiftning genom att jag på sommaren gått Kippe i träskor(utan strumpor) och att ena vristen blivit skavd av den hårda fotbeklädningen.I sista stund kom jag under läkarbehandling(det var för tillfället läkare i Emmaboda),dit far skjutsade mig med häst(2 mil).Doktorn var inte pjåskig,han bad mig ta av mej om foten,som jag fick lägga upp på en stol,sedan jag först satt mig på en annan.Han ställde sig grensle över benet samt skar med en tandad kniv upp ett djupt kryss på vristen samt ytterligare två upp på benet.Genom sågandet med kniven blödde det mycket,vilket det skulle göra,så "den onda bloden" kom ut ur foten.Det var ingen bedövning av något slag,det var hårdhänta metoder.Men så har jag sedan dess aldrig varit rädd för att ta ut tänder eller skära opp bölder osv utan sövning och bedövning,som nu för tiden alltid skall tillgripas vid minsta lilla operativa ingrepp i kroppen.

Vid begynnande symptom på lunginflammation,såsom håll i rygg och sida,var det vanligt att tillgripa värmda tallrikar eller ett varmt

19. ...

ACC. N:R

M. 11087:19

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

lock till en järngryta. Man brukade även uppvärma havre i en kaffebrännare eller på stekplåten samt hälla den i småpåsar av tyg, vilka sedan applicerades på det sjuka stället. Varma grötar i påsar av något tunt tyg brukades även i många fall. Men det var så smetigt att använda så man föredrog havren eller de varma locken och tallrikarna.

Jag kommer ihåg att jag en sommar som liten hade fått kikhosta, och var gång som hostattacken satte in, "sprang näsan opp", d.v.s. jag fick näsblod. Då var det att lägga sig på rygg, stilla och lugnt, samt låta blodet rinna, men det bildades snart levrar i näsborrarna, varvid blödnngen avstannade. Hjälpte inte detta så baddades med iskalldt vatten i nacken en stund. Den sommaren försökte de också med "märamjolk", stomjolk, som sades vara bra mot kikhosta. Den lurade de i mig och sa det var vanlig kommjolk. Emellertid synes mäamjölken inte ha varit värst effektiv, för jag minns att jag hade den hela sommaren. Jag hade fått den i början av sommaren genom allt för intensiv friluftsbadning, bortåt 10 gånger bad om dagen, men jag klarade mig genom den utan annan behandling än stomjolk. En av mina döttrar fick för 25 år sedan kikhosta, och då vi inte visste hur vi skulle kunna hjälpa henne, försökte vi med stomjolk även på henne.

ACC. N:R M.11087:20.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Ingen verkan i detta fall helb r,så nu är min tro på stomjölkl som medi-
cin mot kikhosta förvandlad till otro!

Folk var ganska tunnklädda vintertiden förr samt hade rätt dåligt
på fötterna.Sålunda minns jag från min skoltid i folkskolan att de allra
flesta barnen,hur mycket snö och hur kallt det var endast hade träskor
till fotfodral.Snön trängde in under hälarna,som kanske till på köpet
var bara,då det var hål på strumpan,och hälarna lyste blodröda.Under så-
dana förhållanden var det inte lätt att undvika frostsador.Tårna var
ofta frostbitna,liksom fingrar och öronen.Hade man blivit förfrusen om
någon lem,så sades det hjälpa att gnida den med snö,tills den blev röd.
Hade frostsada uppstått,kunde man lindra med att smörja skadan med fo-
togen eller svingalla,fårtalg eller annat fett ämne.Naturligtvis var
det svårt om öronen hade blivit frostbitna,för på sommaren blev då sår
och klåda,och de liknade mest öronen på en gris. Att vid begynnande tec-
ken på förfrysning värma sig vid elden eller bara gå in i ett varmt rum
var alldeles förkastligt:ont skulle med ont fördrivas,kyla med något
kallt.Då man varit ute samt frusit om fingrar och tår samt fått s.k. na-
geltrång efter det man kommit in,var det att gnida bort den,riva sig i
huvudhåret för att få bort trånget i fingrarna t.ex.

ACC. N:R M.11087: 2/.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det hände ibland att barnen slog sig en bula i pannan under leken, och då var man genast färdig att försöka lägga något kallt järn, ett knivblad e.dyl. på bulan en stund samt trycka åt för att få den att gå ner. Hade man ingen kniv till hands tog man kanske en femöring i stället, huvudsaken var att det var ett kallt metallföremål.

Särskilt äldre personer fick öronsusning, ont i huvudet, det var väl som vi nu säger högt blodtryck. Det var "ont blo", som orsakade detta, och vad var då naturligare än att man försökte tappa av den sjuke en liter av vätskan eller så. Det skedde medelst koppning eller genom åderlåtning, för vilka ändamål man hade särskilda kopp- och åderjärn. Det var mest i tider som ligger före min födelse, men jag hörde mina föräldrar och andra gamla personer mycket tala om det. Åderlåtningarna sköttes av därtill kunniga kloka gubbar eller gummor. För övrigt är väl inte åderslagningen helt bortlagd ännu, ty i byn Pellamåla lever en man, 75 år nu, som bara för en fem år sedan var i Ronneby hos en gumma för att tappa av sig lite blod för blodtryckets sänkande eller i vart fall för att bli "lät-tare" i huvudet.

Samma verkan, avtappning av skänd blod eller det överflödiga blodet

ACC. N:R M.11087:22.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

åstadkoms genom att sätta på blodiglar, en ytterst vanlig åtgärd för en 60-70 år sedan. Min mor, Botilda Gustafsson, född 1855, död 1931, omtalade sålunda, att hon många gånger satte på sig iglar bakom öronen, ja, hon hade t.o.m. iglar insatta på tandköttet vid tandvärk, men då måste förstås iglarna vara inlagda i "nävertutor" så att hon slapp ha de otrevliga djuren direkt i munnen. Hade de en inflammation, böld e. dyl. med svullnad var det bara att applicera en igel på stället, som sög ut den skända blodmassan och åstadkom lindring när det bultade och värkte, "sprängde" som uttrycket var. Jag minns gummor från min barndom som hade Spansk fluga fastsatt bakom öronen för ybsels skull eller hade man en plåsterlapp med två plåster för samma ändamål.

Det fanns en åkomma, som kom till genom s.k. Villarpaskott. Min mor fick något dylikt, ros var det väl närmast, efter vad doktorn sedermera konstaterade, för det var i ansiktet hon hade det. Hon försökte emellertid få bot mot villarpaskottet genom att låta skjuta ett skott över sig. Jag minns som i går, hur hon satt på en sten i vår trädgård i Fåglasjö och hur skottet avlossades av en man, en nära granne vid namn Frans Pettersson. I bössan lades in ett löst skott, och som förladdning skulle det

ACC. N:R M. 11087:23.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

vara bitar av olika trädslag eller dyl., exakt vet jag inte vad det var.
Det hjälpte dock inte utan läkare fick bota åkomman sedan.

Vår allra närmaste grannhustru, Kajsa-Lena Petersson, hade av sin mor, Kajsa Carlsson, vilken var känd för att kunna lite mer än andra, hade av henne fått övertaga konsten att bota en märklig sjukdom genom att "ta opp" för sjuklingarna, som det hette. Vad hon gav dem är inte riktigt bekant, det var hemligt, men det sades att hon tog av grus och damm vid en kyrkdörr och blandade in i vatten eller annat, som sedan togs in! I min barndom för 50 år sedan var det en jämn trafik hos gumman, och särskilt kom det många sökande från Blekingesocknarna söder om Vissefjärda.

Mot skullighet, ,håravfall alltså, i unga år, hade man ett "botemedel", vilket bestod i varmt skatblod. En skolkamrat i folkskolan hade fått en stor barfläck i nacken, och hans mor, Sissa, bad ovannämnde Frans Pettersson, som var jägare, att skjuta en skata. Han gjorde så, och så smorde man pojkens nacke med det varma skatblodet. Jag såg dock aldrig att det kom något nytt hår i pojkens nacke, men det kom väl av sig själv senare, för mannen har nu inte längre barfläcken. Sissa hade före skatblodet försökt stimulera hårväxten genom att smörja pojkens nacke med söt grädde och

ACC. N:R M. 11087:24FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

osaltat smör. Man försökte som man sade "alla viggas, som ville gå".

Vi hade på vår gård en torpare, som var träskomakare. Han hette Karl Johan Karlsson, Träsko-Kal Johan kallad på baken, och han sade sig kunna stämma blod, näsblod var det väl mest. När vi gick till och från folkskolan hade vi vår väg förbi Karl Johans stuga. Det hände någon gång att en av oss fick svår näsblod, kanske genom ett slag av någon kamrat, eller att någon skurit sig med sin "läckkniv". Då sprang den blödande in till Karl Johan samt blev "hjälp" genom att han läste några signerier eller ramor över dem. Att detta hjälpte trodde man allmänt, men nu duger det inte att komma med sådan vidskepelse.

Vid brännskador genom direkt beröring med eld eller genom skällning smorde man på talg samt torkade upp såret genom att strö vör potatismjöl, "päanamjöl". Samma puder hade man också till småbarnen, när de blev hudlösa i stjärten. Ja, jag hörde omtalas att ett par flickor, som var särskilt feta och mullig, före sin kyrkgång, de gick till kyrkan, dit det var en mil, för att inte bli hudlösa mellan benen uppe i skrevet, brukade mjöla sig på söndagsmorgnarna, likaså innan de gick till lekstugan på lördagskvällarna, särskilt under sommaren, då det var hett och svettigt.

ACC. N:R M. 11087:25

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jag hörde som barn hur de skulle bära sig åt om någon f r t sig av dåligt kokt gr t(korngrynsgr t var det väl mest frågan om).Då skulle stackaren gräva sig en grop i jorden samt lägga magen bar i den och så ligga d r någon timme.Ett fall berättade mor om en skräddare,Halla-Schen,som räddade sitt liv på det sättet."Du f r göra som Halla-Schen", var ett vanligt r d till den som sade sig ha ätit sig för m tt på kalas eller annars.

Fick man något gift i sig var det att dricka mängder med mjölk och sen sätta fingrarna i halsen och spy samt h lla på med detta tills gif-tet kommit upp.Det var i stället för nutida magpumpning hos läkaren. För omkring hundra år sedan eller så hade man tändstickor med den f r-förliga fosforn i t ndsatsen.Ofta hände olyckor med barn,som kröp om-kring på golvet samt hittade en sådan sticka och slickade i sig fosforn. Min morbror Karl,omtalade mor,hade blivit förgiftad på det sättet,och man räddade livet på honom genom mj lkdrickning och efterföljande kr k-ning.Jag hörde även mor tala om att unga flickor eller andra fruntimmer tog in fosfor av tändstickor för att åstadkomma att deras foster skulle då,alltså bli missfall.Men det hände  cks  vid sådana tillfällen att

ACC. N:R M. 11087:26.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

också kvinnan strök med på kuppen.

När patentmediciner började introduceras i bygden minns jag mycket väl. Det var en bonde i vår by, som skrev efter sådana, jag tror det var hos Cederroths Tekniska fabrik i Örebro, samt hade hemma för jämnan och sålde. Han hade också med sig vid kyrkan om söndagarna samt kommersade i kyrkstallet. Det var Sundhetssalt, Nervpulver samt vit och röd Liquid. De två förstnämnda skulle tas in, de båda liquiderna var för utvärtes bruk vid sensträckning o.dyl. Det gjordes goda affärer en tid, men då kom man slutligen underfund med att det var dåliga och dyra mediciner, varför affärerna med dem stannade opp av sig självt. En kringvandrande gubbe sålde ett medel mot slag och stötar, sensträckning m.m., och på lukt att döma innehöll det kamfer. Medlet hette Eol och försäljaren kallades Hästa-Hasse, troligen på grund av att han liksom tattarna handlade och bytte hästar i trakten samt vid marknaderna. Detta medel var ju bra men dyrt och kunde köpas billigare på apoteket i form av kamferliniment.

I min barndom användes mycket för sårbruk samt som skönhetsmedel aseptin, som bereddades hemma genom att man köpte aseptinpulver samt hällde sedan på kokt och hett vatten. Flickor smorde in sig i ansikte och på

ACC. N:R M.11087:27.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

händerna vid närighet med osaltat smör eller söt grädde på kvällarna. Det var billiga medel och så hade man inga andra att tillgå på landet, för krämer och andra skönhetsmedel var obefintliga på apotek och i handelsbodarna förr i tiden.

Om det var svårt om läkare så var det lika illa ställt när det var fråga om veterinärer. Vi hade här i min uppväxt ingen närmare än i Lyckeby. Det var då mest då det gällde hästarnas sjukdomar, som man besökte veterinären. Vid sjukdomar hos både dessa, i allmänhet, brukade man skaffa hjälp hos "hemmagjorda" djurläkare. Vi hade i denna bygden kogubben på Grimsgöl, en liten herrgård i Långasjö. Han hette Daniel Fredriksson, och han inte bara sålde mediciner, som han själv gjort, han gjorde också besök i bondgårdarna, om man hämtade med skjuts. Även i Kallamåla, Långasjö, var en fädoktor, som hette Jonsson och var allmänt anlitad. Efter dem hade man alltid någon händig bonde i var by, som brukade bes komma, om det var besvärligt för korna att kalva eller andra mankemang med djuren. På somrarna och särskilt höstarna inträffade att nötkreatur föråt sig på späd klöver, och då var det att fösa dessa djur i timtal, så att de fick gå av sig väderspänningen. Hjälpte inte detta fick man ta och sticka hål

ACC. N:R M. 11087: 28.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hål på vommen, så att gasen fick strömma ut. Till att göra detta fick det lov att vara någon som kunde med saken, så att inte djuret fördärvades. Förstoppning och väderspänning kunde också inträffa på höstarna, då man rev mängder av potatis till potatismjöl. Det urtvättade revet gavs åt korna. Råkade någon ko olovandes sätta i sig obegränsade mängder av revet blev det samma som med förätning av klöver, och då var det att driva den några timmar, tills spänningen gott om. Vid förstoppning var det att ge djuren något, som hävde åkomman, så att det blev löst i magen. Jag minns att en bonde i byn i ett sådant fall köte och gav en oxe ett par skålpund pressjäst, och om en stund blev det resultat: det var som om en bomb fylld med koskit exploderat i ladugården, tak och väggar i närheten och de som stod i närheten blev översköljda med dynga, men oxen var räddad, och det var ju det som var avsett.

Om en ko eller oxe satte en stor potatis i halsen, måste man försöka att antingen sticka handen ner i strupen och föra ner knölen eller ta opp den. Gick inte någotdera, var det endast ett att göra: slå sönder potatisen med två träklubbor, utanpå halsen, genom att en träbit lades på en sida om potatisen, med klubban slog man så försiktigt till. Och djuret tog ingen skada, om saken utfördes av kunnig person. -